

Η ανιθαγένεια στην Ελλάδα: Υπάρχει λύση;

Κεραμιτσή Κωνσταντίνη, Υποψήφια Διδασκώρισα

Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Περίληψη

Τα εθνικά κράτη συχνά αντιστέκονται στην προσπάθεια του διεθνούς δικαίου να περιορίσει το φαινόμενο της ανιθαγένειας χωρίς να ακολουθούν την αρχή ότι κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στην ιθαγένεια, ισχυριζόμενα ότι ο προσδιορισμός της απόκτησης και απώλειας της ιθαγένειας εμπίπτει στην κυριαρχία τους. Η παραπάνω κατάσταση παρουσιάζεται και στην Ελλάδα. Η έλλειψη ειδικής νομοθεσίας και η απουσία ειδικής διαδικασίας καθορισμού ανιθαγενών προσώπων προκαλούν νομικές ανωμαλίες στο καθεστώς των ανιθαγενών που μένουν στην Ελλάδα. Ειδικότερα, δεν έχουν πρόσβαση στην ελληνική ιθαγένεια και ταυτόχρονα διαβιούν παράνομα σε συνθήκες παρατεταμένης περιθωριοποίησης και διακρίσεων. Την τελευταία δεκαετία, έγιναν πολλές τροποποιήσεις στον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας, αλλά το φαινόμενο της ανιθαγένειας εξακολουθεί να υπάρχει. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός του εν λόγω άρθρου είναι η ανάδειξη των πολιτικών της Ελλάδας σε θέματα ιθαγένειας στην πορεία της ιστορίας της, και η απάντηση στο ερώτημα εάν μέσω αυτών των πολιτικών βελτιώθηκε εντέλει η κατάσταση των ανιθαγενών.

Λέξεις-Κλειδιά: Ανιθαγένεια, Ελλάδα, Ιθαγένεια, Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας

Non-statelessness in Greece : Is there a solution ?

Keramitsi Konstantina, PhD Candidate,

Balkan, Slavic and Oriental Studies, University of Macedonia

Summary

Nation-states frequently resist international law attempts to limit the phenomenon of statelessness. They argue that the determination of the acquisition and loss of citizenship falls within their sovereignty and, thus, do not follow the principle that everyone has the right to citizenship. This is also the case with Greece. In the last decade, many revisions have been made to the Greek Citizenship Code, but the phenomenon of statelessness still exists. The lack of specific legislation and the absence of a particular procedure for determining stateless persons undermine their status considerably, living in Greece in a legal limbo condition. They do not have access to Greek citizenship and, at the same time, remain illegally in Greece in conditions of prolonged marginalization and discrimination. In this context, the purpose of this article is to highlight Greece's policy on citizenship and whether or not this policy has succeeded in improving the situation of stateless people.

Keywords: Statelessness, Greece, Citizenship, Greek Citizenship Code

Εισαγωγή

Το φαινόμενο της ανιθαγένειας δεν είναι ευρέως γνωστό. Στην Ελλάδα ελάχιστοι γνωρίζουν ότι υφίστανται άνθρωποι που ζουν χωρίς ιθαγένεια με συνέπεια να μην απολαμβάνουν τα βασικά δικαιώματά τους, όπως τη λήψη ιατρικής βοήθειας, το δικαίωμα στη νόμιμη εργασία, τη σύναψη γάμου ακόμα και το άνοιγμα λογαριασμού στην τράπεζα. Αναμενόμενο είναι τα προβλήματα αυτά να τους οδηγούν στο περιθώριο και σε δύσκολες συνθήκες διαβίωσης.

Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να προσφέρει μια ανάλυση των πολιτικών της Ελλάδας σε θέματα ιθαγένειας και να εξετάσει αν αυτές περιόρισαν το φαινόμενο της ανιθαγένειας. Προς τούτο, είναι απαραίτητο να αναφερθεί ο ρόλος του κράτους στη διαμόρφωση του φαινομένου, η ιστορική εξέλιξη της ελληνικής νομοθεσίας περί ιθαγένειας σύμφωνα με τις εκάστοτε απόψεις περί ελληνικότητας και οι γενικότερες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες, διαπιστώνοντας εάν υπάρχει πρόσφορο έδαφος για την οριστική επίλυσή του προβλήματος της ανιθαγένειας.

Η παρούσα ανάλυση αποτελεί μέρος της έρευνας μου για την ανιθαγένεια στην Ελλάδα από νομικοπολιτική σκοπιά. Έναυσμα της έρευνας αυτής ήταν το γεγονός ότι από την υφιστάμενη βιβλιογραφία δεν προκύπτει η πλήρης και αναλυτική καταγραφή της κατάστασης στον ελλαδικό χώρο. Ελλείπει δε διαδικασίας αναγνώρισης ανιθαγενών στην Ελλάδα, δεν υπάρχει επίσημα καταγεγραμμένος αριθμός αυτών που διαβιώνει στη χώρα μας. Η «αόρατη» δε φύση της ανιθαγένειας δυσκολεύει πολύ τη συγκέντρωση δεδομένων και στοιχείων για αυτήν. Για το λόγο αυτό η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε είναι αναδρομή τόσο στη συγκρότηση του εθνικού κράτους όσο και στην εθνική ιδεολογία όπως διαμορφώνεται έως σήμερα. Παράλληλα, στα πλαίσια της εκπόνησης της διατριβής μου διενεργήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ανιθαγενείς που ζουν στη χώρα μας αλλά και με πρόσωπα που διαχειρίζονται υποθέσεις ανιθαγενών.¹

Ανιθαγένεια και κράτος

Το πρόβλημα της ανιθαγένειας δεν είναι καινούριο στην ιστορία της ανθρωπότητας. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εμφανίστηκε η ανάγκη επίλυσής του, λόγω του πλήθους ανιθαγενών που άφησε ο πόλεμος² και των πολιτικών των κρατών για εθνική ομοιογένεια. Αποτέλεσμα αυτών ήταν η Σύμβαση του 1954 σχετικά με το καθεστώς των ανιθαγενών που περιλαμβάνει και τον μόνο επίσημο ορισμό έως σήμερα:

¹ Δικηγόρους, εκπροσώπους μη κερδοσκοπικών οργανισμών, ειδικό γραμματέα ιθαγένειας, εκπρόσωπο του Συνηγόρου του Πολίτη, εκπροσώπους μειονοτήτων κτλ.

² Γερμανοί αντίθετοι στον ναζισμό, Εβραίοι που διώχθηκαν από τις χώρες τους, Πολωνοί και Ουκρανοί που αναγκάστηκαν να φύγουν από τις πατρίδες τους, κατέληξαν ανιθαγενείς. Βλ. παραδείγματα στα: Λυμπεράτος (2016) και UN Ad Hoc Committee on Refugees and Stateless Persons (1949)

«ανιθαγενής (stateless) είναι το άτομο που δεν θεωρείται πολίτης κανενός κράτους υπό τον νόμο αυτού»³. Παράλληλα, η Σύμβαση προβλέπει δικαιώματα στους ανιθαγενείς ανάλογα με αυτά της Σύμβασης του 1951 για τους πρόσφυγες. Σε συνέχεια αυτής, εκδόθηκε η Σύμβαση του 1961 για τη Μείωση της Ανιθαγένειας, θεσπίζοντας εγγυήσεις στην πρόληψη δημιουργίας νέων ανιθαγενών (Χορτάτος 1961).

Ωστόσο, το κράτος είναι αυτό που έχει την κυριαρχική αρμοδιότητα στο δίκαιο της ιθαγένειας. Αυτό αποφασίζει δηλαδή σε ποια άτομα θα παρέχει δικαιώματα, αφού η ιθαγένεια είναι το δικαίωμα να έχεις δικαιώματα. Στο πλαίσιο αυτό, επιλέγονται τα άτομα στα οποία θα δοθεί η ιθαγένεια για χάρη της ομοιογένειας και της ασφάλειας του κράτους (Hayden 2008:266). Με άλλα λόγια, όσοι δεν ταιριάζουν στις προδιαγραφές περί εθνικής καθαρότητας, δεν τους παρέχονται δικαιώματα και ζουν στο περιθώριο. Με αυτόν τον τρόπο το κράτος προστατεύει μόνο τα μέλη του και όχι όλους τους πολίτες που διαβιούν σε αυτό (Hayden 2008:252), καθιστώντας το δίκαιο της ιθαγένειας δίκαιο διαχωρισμού που διαιρεί τα πρόσωπα σε κατηγορίες εντός του κράτους, όπως ιθαγενείς/ανιθαγενείς.

Επομένως, η ανιθαγένεια διαμορφώνεται σε ένα ζήτημα με μεικτό χαρακτήρα, πραγματικό, πολιτικό και νομικό: είναι πραγματικό στην κοινωνία, χρειάζεται πολιτική βούληση και ρυθμίζεται νομικά. Δεν είναι μια απλή διαδικασία εντοπισμού των περιπτώσεων ανιθαγένειας, όπως εύκολα θα περιέγραφε κάποιος στην πρώτη του επαφή με το ζήτημα. Καθοριστικό ρόλο παίζει η βιοπολιτική που ακολουθεί το κράτος η οποία έχει αναδειχθεί σε αρχή διαχωρισμού υποκειμένων ως «ξένων σωμάτων» (Αθανασίου και Τσιμούρης 2013:4). Γι' αυτό και παρότι το γεγονός ότι η σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες λύση φαίνεται απλή, το πρόβλημα είναι ακόμη υπαρκτό όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά σε όλο τον κόσμο.

Πως προέκυψε η ανιθαγένεια στην Ελλάδα

Η συζήτηση για ζητήματα σχετικά με την ιθαγένεια αποφεύγεται στην ελληνική πολιτική σκηνή υπό το φόβο αλλοίωσης της ελληνικότητας. Βέβαια, το ποιος θεωρείται Έλληνας σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο περί ιθαγένειας έχει αλλάξει πολλές φορές στην ελληνική ιστορία αλλά είναι σαφές ότι η απάντηση σε αυτό το ερώτημα καταδεικνύει την εικόνα του λαού για τον εαυτό του και ποιο θεωρεί δημόσιο συμφέρον της χώρας (Γάκης 2012β).

Γενικά, ιστορικοί παράγοντες παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας ενός λαού για τον εαυτό του και κατ' επέκταση στην επιλογή της νομοθεσίας περί ιθαγένειας. Έτσι και η Ελλάδα κατά τη δημιουργία κράτους μετά την Επανάσταση του 1821⁴ επηρεάστηκε από την ιστορία της για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας. Ωστόσο, υπήρχε η ιδιαιτερότητα ότι μέχρι τότε δεν υπήρχε ελληνικό κράτος σύμφωνα με τα κύρια στοιχεία που ορίζουν την έννοια του κράτους, όπως έδαφος, λαός, εξουσία

³ Άρθρο 1 της Σύμβασης του 1954 σχετικά με το καθεστώς των ανιθαγενών

⁴ Στις Εθνοσυνελεύσεις που ακολούθησαν την Επανάσταση του 1821 γινόταν προσπάθεια καθορισμού των κριτηρίων ελληνικότητας (Βόγλη 2007).

και νομική προσωπικότητα (Μπαστουνάς 2019:38). Υπήρχε μόνο η φανταστική σύνδεση με την αρχαία ελληνική και βυζαντινή ιστορία του τόπου ως είχε αναπτυχθεί στο πέρασμα των χρόνων. Κατόπιν τούτου δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί το «δίκαιο του αίματος» (*jus sanguinis*)⁵, δηλαδή η απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας λόγω καταγωγής από κοινή ρίζα (Βόγλη 2007) και έπρεπε να εστιάσει το ενδιαφέρον σε άλλα στοιχεία που να αποδεικνύουν την ελληνικότητα.

Στον πρώτο αιώνα ύπαρξης του ελληνικού κράτους, όπου παρατηρείται ο κανόνας της συμπερίληψης Ελλήνων στο ελληνικό κράτος με πολλαπλές τακτικές, είτε μέσω προσαρτήσεων είτε μέσω ανταλλαγών είτε με κατάταξη στον ελληνικό στρατό είτε με απλή εγκατάσταση, οι πρώτες Εθνοσυνελεύσεις στηρίχτηκαν σε διάφορα κριτήρια για να πετύχουν αυτή την συμπερίληψη, όπως η θρησκεία, η γλώσσα, η εθνική συνείδηση και φυσικά η κοινή αντίληψη περί ελληνικής καταγωγής. Μετά το 1913 ακολουθεί η εποχή της αναδίπλωσης με την προσπάθεια δημιουργίας ενός μεγάλου ελληνικού κράτους στηριζόμενο στην εθνική συνείδηση ως συνδετικό κρίκο. Το φρόνημα και ο πατριωτισμός έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην ένταξη κάποιου στο ελληνικό έθνος (Χριστόπουλος 2012). Όπως περιγράφει ο Χριστόπουλος (2012), θεμελιώδης αρχή της ελληνικής ιθαγένειας ήταν η εθνοπολιτισμική περιχαράκωση των Ελλήνων πολιτών, με εξαιρέσεις βέβαια, αφού και πολλοί που θεωρούνταν αλλογενείς απέκτησαν τελικά την ελληνική ιθαγένεια.

Υπό το ως άνω πλαίσιο, πέρα από την περίοδο δημιουργίας του ελληνικού κράτους οπότε και η ελληνική ιθαγένεια αποδόθηκε χωρίς εθνοτικές διακρίσεις, το δίκαιο της ιθαγένειας βασίστηκε στο διαχωρισμό των «Ελλήνων» από τους «ξένους»⁶ (Tsitselikis 2005:148). Γι' αυτό και η ελληνική ιθαγένεια ταυτίστηκε με το δίκαιο του αίματος και ειδικότερα με το κριτήριο του γένους, αποκλείοντας όμως έτσι άλλους πολίτες που μπορεί να έχουν ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα και να επιθυμούν την ενσωμάτωση τους στην ελληνική κοινωνία.

Οι αντιλήψεις αυτές αποτυπώνονται στη νομοθεσία περί ιθαγένειας. Το 1856 ψηφίστηκε ο πρώτος ολοκληρωμένος νόμος για την ελληνική ιθαγένεια, ο Αστικός Ελληνικός Νόμος (ΦΕΚ 75/15-11-1856) που καθορίζει την αρχή του αίματος ως κυρίαρχη αρχή («Ελλην είναι ο εκ Έλληнос πατρός γεννηθείς») ενώ την αρχή του εδάφους την εφαρμόζει μόνο για θετά και εξώγαμα τέκνα ή αγνώστου ιθαγένειας.⁷ Ο Αστικός Ελληνικός Νόμος αποσκοπούσε στην απονομή ιθαγένειας για τη δημιουργία ενός έθνους με ευρύ πλαίσιο συμπερίληψης και προέβλεπε απώλεια ιθαγένειας μόνο αν κάποιος αποκτούσε ξένη ιθαγένεια ή αναλάμβανε δημόσια υπηρεσία άνευ βασιλικής αδείας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην παρατηρούνται περιπτώσεις ανιθαγένειας.

⁵ Το δίκαιο της ιθαγένειας βασίζεται είτε στο «Δίκαιο του εδάφους» (*jus soli*) είτε στο Δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*) είτε σε συνδυασμό και των δύο. Το Δίκαιο του εδάφους είναι η αρχή βάσει της οποίας ένα παιδί που γεννιέται στην επικράτεια δικαιοδοσίας ενός κράτους αποκτά την ιθαγένεια αυτού του κράτους. Το Δίκαιο του αίματος (ή Δίκαιο της καταγωγής ή Δίκαιο της συγγένειας), είναι η αρχή βάσει της οποίας ένα άτομο αποκτά την ιθαγένεια των γονέων του (Παπασιώπη 1999).

⁶ Στην έννοια «ξένοι» περιλαμβάνονται όσοι δεν έχουν την ελληνική συνείδηση.

⁷ Οι διατάξεις του ΑΕΝ ίσχυαν για έναν ολόκληρο αιώνα μέχρι τη δημοσίευση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας του 1955.

Έπειτα όμως, η Ελλάδα ακολούθησε μια πιο εσωστρεφής πολιτική ιθαγένειας με την ανάπτυξη διπολικών σχημάτων όπως ομογενής/αλλογενής ή αυτόχθονας/ετερόχθονος που δημιουργήσε κωλύματα στην απόκτηση ή στη διατήρηση της ιθαγένειας. Το Προεδρικό Διάταγμα του 1927 (ΦΕΚ Α' 171) ήταν κυρίως αυτό που άλλαξε το σκηνικό και θεμελίωσε την απώλεια της ιθαγένειας στους αλλογενείς που εγκαταλείπουν το ελληνικό έδαφος και δεν έχουν πρόθεση επανόδου. Το εν λόγω ΠΔ εφαρμόστηκε πρώτα στους Βλάχους της Μακεδονίας το 1927 και έπειτα το 1933 στους Σλαβομακεδόνες της Βόρειας Ελλάδας που είχαν μεταναστεύσει σε άλλες χώρες και δεν είχαν ελληνική συνείδηση (Kostopoulos 2003). Η ελληνική ιθαγένεια αφαιρέθηκε και στους αλλογενείς που εγκατέλειψαν την Ελλάδα λόγω φόβου αντιποίνων για κατοχική συνεργασία. Σε αυτήν την κατηγορία συναντάμε Βλάχους, Αρμένιους, Σλαβομακεδόνες και Τσάμηδες.

Εν συνεχεία, ο εμφύλιος πόλεμος (1946-1949) επέφερε επιπρόσθετες αφαιρέσεις ιθαγένειας. Ως αντίποινο στους αντάρτες χρησιμοποιήθηκε η αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας και η δήμευση περιουσιών τους. Παρατηρήθηκε η αφαίρεση και σε μόνιμους κατοίκους λόγω υπονοιών δοσιλογισμού και πολλές φορές παρά το γεγονός ότι αθωώθηκαν στο ειδικό δικαστήριο (Kostopoulos 2003). Σε αυτό βοήθησε ο Αναγκαστικός Νόμος 2280/1940 που επέτρεπε την αφαίρεση ιθαγένειας όσων έχουν πολιτογραφηθεί Έλληνες και κρίθηκαν ένοχοι λιποταξίας ή διενήργησαν πράξεις αντίθετες στη δημόσια τάξη και ασφάλεια του κράτους. Ένας δεύτερος νόμος, ο ΑΝ 580/1943 διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής του και καθιέρωσε ως λόγο αφαίρεσης της ιθαγένειας και την αναξιοσύνη των πολιτών.

Το 1955 τέθηκε σε ισχύ ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, ο οποίος κατήργησε τα προηγούμενα νομοθετήματα αλλά διατήρησε την αφαίρεση της ιθαγένειας με το περιήρημο Άρθρο 19.⁸ Το εν λόγω άρθρο εφαρμόστηκε σε μειονότητες, συνεχίζοντας έτσι την σκληρή πολιτική του κράτους για χάριν της εθνικής ομοιογένειας. Ιδίως μετά το 1960 εφαρμόστηκε στις διάφορες μειονότητες της Θράκης, η οποία αποτελούνταν από μουσουλμάνους, Ρομά και Πομάκους και οι οποίοι δεν αντιμετωπιζόνταν ως ίσοι με τους Έλληνες (Kostopoulos 2003). Δεν υπάρχει επίσημος απολογισμός της εφαρμογής του Άρθρου 19 κατά τα 43 χρόνια ισχύος του. Οι αρχές δεν δημοσιοποιούσαν τις σχετικές αποφάσεις, γεγονός που εμπόδιζε και κάθε προσφυγή στη δικαιοσύνη, ενώ τις χαρακτηρίζαν απόρρητες και έτσι βρισκόνταν έξω από οποιονδήποτε δημόσιο έλεγχο. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη διαδικασίας αναγνώρισης ανιθαγενών στη χώρα μας, οδήγησε στην παντελή άγνοια για τον ακριβή αριθμό τους. Ακόμα και σήμερα αναζητούνται σχετικά στατιστικά στοιχεία, όπως αποδεικνύεται από το υπ' αριθμ. 31289 από 23-9-2019 έγγραφο του Ειδικού Γραμματέα Ιθαγένειας προς την Προϊσταμένη Διεύθυνσης Ιθαγένειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης του Υπουργείου Εσωτερικών.⁹

⁸ Άρθρο 19 ΚΕΙ (ΝΔ 3370/1955): «Αλλογενής εγκαταλιπών το Ελληνικό έδαφος άνευ προθέσεως παλιννοστήσεως δύναται να κηρυχθεί απολέσας την Ελληνικήν ιθαγένειαν».

⁹ <https://www.ypes.gr/wp-content/uploads/2019/04/eggr31289-23042019.pdf>

Η πολιτική αυτή θα αλλάξει στα μέσα της δεκαετίας του 1990 όπου παρατηρείται μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, ιδίως από αυτούς που είχαν ελληνική καταγωγή, στο οποίο αναφέρεται η Βουτυρά ως «Post-Soviet diaspora» (Voutira 2006:381), αλλά και από την Αλβανία, στη χώρα μας.

Οι ομογενείς από την πρώην ΕΣΣΔ¹⁰ απέκτησαν ιθαγένεια μέσω από μια -ασυνήθιστη για τα ελληνικά δεδομένα, διαδικασία, αφού δεν απαιτούνταν χαρτιά και δεν πραγματοποιούνταν αυστηροί έλεγχοι. Στην ουσία δεν επρόκειτο για μια διαδικασία απόκτησης ιθαγένειας αλλά διαπίστωσης αυτής. Αρχοῦσε δηλαδή να αποδειξουν ότι είχαν ελληνική καταγωγή. Μετά όμως από ελέγχους δικαιολογητικών διαπιστώθηκε η πλαστότητα ορισμένων εξ' αυτών με αποτέλεσμα την ανάκληση των σχετικών αποφάσεων ακόμα και για άτομα τα οποία είχαν συμπληρώσει αρκετά χρόνια διαμονής στη χώρα μας. Το πρόβλημα όμως ήταν ότι κατά την ανάκληση της ιθαγένειας, δεν εξεταζόταν η πιθανότητα δημιουργίας ανιθαγένειας.¹¹

Από την άλλη, μια ιδιόμορφη κατάσταση είχε διαμορφωθεί και για τους ομογενείς Αλβανίας και Τουρκίας που με βάση την υπ' αριθμ. 765 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου του 1952, εφοδιάζονταν με διαβατήρια μέχρι το 1966 χωρίς όμως να έχουν την ελληνική ιθαγένεια. Το 1976 δόθηκε πάλι η δυνατότητα, με απόρρητη απόφαση, να εφοδιασθούν οι ομογενείς με ελληνικό διαβατήριο χωρίς να τους χορηγείται η ελληνική ιθαγένεια, διαμορφώνοντας ένα ειδικό προνομιακό καθεστώς κατοχής ελληνικού διαβατηρίου με ότι συνεπάγεται στην απόλαυση ελληνικών προνομίων παρότι το γεγονός ότι δεν είναι Έλληνες πολίτες (Χριστόπουλος 2012). Στην ουσία όμως ήταν ανιθαγενείς οι οποίοι δεν εφοδιάζονταν ούτε με δελτίο ανιθαγένειας¹² ούτε και με ελληνική ιθαγένεια παρότι μόνο με διαβατήριο ΟΤΑ (Ομογενών Τουρκίας Αλβανίας), όπως ονομάζονταν. Λόγω όμως παραβίασης του κοινοτικού δικαίου¹³, τα εν λόγω διαβατήρια σταμάτησαν να εκδίδονται το 2006 και, για να αποκατασταθούν οι κάτοχοι τους, τους δόθηκε προτεραιότητα στην απόκτηση ιθαγένειας μέσω πολιτογράφησης.

Έτσι, συνοπτικά, οι ανιθαγενείς που συναντώνται σήμερα στην Ελλάδα εντάσσονται στις εξής κατηγορίες:

- i. Στους αφαιρεθέντες την ελληνική ιθαγένεια στο πέρασμα των χρόνων με την ταυτόχρονη αδυναμία απόκτησης εκ νέου άλλης ιθαγένειας (κυρίως λόγω εφαρμογής του Άρθρου 19).

¹⁰ Τουλάχιστον 160.000 άτομα με ελληνική καταγωγή, παλιννοστούντες από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ απέκτησαν την ελληνική υπηκοότητα (Voutira 2004:539).

¹¹ Τα νέα κράτη που δημιουργήθηκαν με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ είχαν θέσει συγκεκριμένα χρονικά όρια επιλογής ιθαγένειας και μετά το πέρας αυτών δύσκολα αναγνωρίζουν κάποιον ως υπήκοό τους, ακόμα και αν γεννήθηκε στο έδαφός τους.

¹² Εκείνη την περίοδο παραχωρούνταν Δελτίο Ανιθαγένειας από Υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας σύμφωνα με τον Νόμο 139/75.

¹³ Σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, ισχύει ελεύθερη κυκλοφορία πολιτών της Ε.Ε. στην επικράτεια των κρατών μελών της. Ένα από τα αποδεικτικά στοιχεία για την ελεύθερη κυκλοφορία είναι η κατοχή διαβατηρίων ενός κράτους μέλους. Οι ομογενείς κατείχαν τα εν λόγω διαβατήρια αλλά δεν ήταν πολίτες της Ε.Ε.

- ii. Στους ομογενείς ή μη από κράτη της πρώην ΕΣΣΔ που μετανάστευσαν στην Ελλάδα, απέκτησαν ελληνική ιθαγένεια, η οποία εν συνεχεία ανακλήθηκε αν είχαν προσκομίσει πλαστά έγγραφα, χωρίς να εξεταστεί ο κίνδυνος δημιουργίας ανιθαγένειας.
- iii. Στους ανιθαγενείς Ρομά που διαβούν στον ελλαδικό χώρο και οι οποίοι δεν απέκτησαν από την γέννησή τους την ελληνική ιθαγένεια και έκτοτε έχουν πρόβλημα να αποδείξουν ότι γεννήθηκαν σε ελληνικό έδαφος. Συναντάνε δε τεράστιες γραφειοκρατικές δυσκολίες στη διαδικασία απόκτησης/διαπίστωσης ιθαγένειας.
- iv. Στους ανιθαγενείς πρόσφυγες που αυξήθηκαν στη χώρα μας λόγω αυξημένων μεταναστευτικών ροών που βίωσε η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, (όπως: Μπιτού από το Κουβέιτ, ανιθαγενείς Κούρδοι, ανιθαγενείς από το Πακιστάν και το Αφγανιστάν καθώς και Ροντίγια από την Μυανμάρ.¹⁴)

Η ανιθαγένεια στην Ελλάδα στον 21^ο αιώνα

Στο τέλος του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται μια μικρή στροφή στην πολιτική απόδοση ιθαγένειας, στην προσπάθεια να ενσωματωθεί η διαφορετικότητα σε μια κοινωνία που συνεχίζει όμως την πίστη σε κοινή ιστορία και ρίζες. Βέβαια, η είσοδος των Αλβανών μεταναστών, των ομογενών από τη Ρωσία και τις λοιπές χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και έπειτα τα μεγάλα μεταναστευτικά/προσφυγικά ρεύματα προς την Ελλάδα πυροδότησαν αισθήματα ξενοφοβίας και μίσους, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να ακολουθήσει πολιτική ενσωμάτωσης για μακρόν διαμένοντες με αυστηρές προϋποθέσεις και χρονοβόρες διαδικασίες.

Επιπρόσθετα, η κατάργηση του Άρθρου 19 το 1998 δεν οδήγησε στην αυτοδίκαιη ακύρωση των αποφάσεων αφαίρεσης. Οι επιθυμούντες να επανακτήσουν την ιθαγένεια έπρεπε να ακολουθήσουν τη διαδικασία πολιτογράφησης που ίσχυε για τους αλλοδαπούς, διαδικασία ωστόσο με προϋποθέσεις ανέφικτες για τους περισσότερους, όπως καθαρό ποινικό μητρώο και νόμιμη διαμονή. Η προσφυγή στη δικαιοσύνη δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα παρόλο που ο δικαστής αποτελεί θεσμικό ανάχωμα έναντι προσπαθειών να παρακαμφθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα και η δημοκρατική ισότητα (Τάκης 2012α). Τα δικαστήρια φάνηκαν απρόθυμα να υπερασπιστούν και να εξασφαλίσουν τα συγκεκριμένα δικαιώματα ή τις απαιτήσεις των ανιθαγενών.

Το 2004 ο νέος Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας ήρθε να αντικαταστήσει το νόμο του 1955 που είχε δεχθεί πια πολλές τροποποιήσεις. Ο νέος ΚΕΙ επιμένει στην αρχή του αίματος και δίνει την υπηκοότητα σε αυτούς με ελληνική καταγωγή ενώ οι μετανάστες πρέπει να ακολουθήσουν την πορεία πολιτογράφησης. Για τους ανιθαγενείς όμως παρέμεινε η διάταξη ως είχε και στον προηγούμενο κώδικα, στην βάση δηλαδή της αρχής του εδάφους: «Την Ελληνική Ιθαγένεια αποκτά από τη γέννησή του και όποιος γεννιέται σε

¹⁴ Βλ. <https://statelessjourneys.org/resources/statelessness-and-refugees-in-greece/>

ελληνικό έδαφος, εφόσον δεν αποκτά με τη γέννησή του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άγνωστης ιθαγένειας» (Άρθρο 1, παρ. 2).

Το 2010 η πολιτεία προσπάθησε να θέσει νέους όρους πολιτογράφησης και απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας περιλαμβάνοντας και την αρχή του εδάφους. Ο Νόμος 3838/2010 έδινε τη δυνατότητα στους υπηκόους τρίτων χωρών καθώς και στα παιδιά τους που γεννήθηκαν στην Ελλάδα να αποκτήσουν την ελληνική υπηκοότητα με σχετικά λιγότερα αυστηρά κριτήρια. Σκοπός του ήταν η αρμονική ενσωμάτωση των ανθρώπων αυτών στην ελληνική κοινωνία. Φυσικά, αυτή η αλλαγή, παρά το γεγονός ότι δεν αφορά στους ανιθαγενείς, προσμετράται θετικά στη διαδικασία τακτοποίησης τους, αφού ο νόμος αυτός ήταν η κατάληξη της επιθυμίας να νομιμοποιηθούν οι μετανάστες μέσω της χορήγησης αδειών παραμονής υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, όταν έχουν πλέον ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα. Σε αυτό το πλαίσιο, θα άνοιγε σιγά σιγά ο δρόμος και για την τακτοποίηση των ανιθαγενών, οι οποίοι ομοίως έχουν ισχυρούς δεσμούς με την Ελλάδα σε βαθμό πολλές φορές μεγαλύτερο από ότι οι μετανάστες.

Ωστόσο, ο Νόμος 3838/2010 που αφορά στην απόκτηση της ιθαγένειας με κριτήριο τη γέννηση στη χώρα μας από γονείς υπηκόους τρίτων χωρών, κρίθηκε από το ΣτΕ ως αντισυνταγματικός (Τσολάκου 2011). Το δικαστήριο έκρινε ότι σύμφωνα με το Σύνταγμα, οι υπήκοοι τρίτων χωρών θα πρέπει να αποδεικνύουν την εθνική τους συνείδηση όπως και τους δεσμούς τους με τη χώρα μας. Η απόφαση αυτή κρίνεται ως οπισθοδρομική καθώς παραβλέπονται για ακόμη μια φορά οι δικαιοκρατικές εγγυήσεις στην απόδοση ιθαγένειας. Ήταν όμως ένα μεγάλο βήμα η προσπάθεια αλλαγής του Κώδικα παρά το γεγονός ότι τελικά δεν πέτυχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αφού μέχρι τότε το ζήτημα της ιθαγένειας δεν υπήρχε ως θέμα στην πολιτική ατζέντα. Η εν λόγω προσπάθεια τροποποίησης του ΚΕΙ άνοιξε πολλές συζητήσεις σχετικά με την αναγκαιότητα αλλαγής του νομικού πλαισίου.

Εντούτοις, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε κανένα νομοθέτημα περί ιθαγένειας δεν αναφέρεται το θέμα της ανιθαγένειας. Ειδικός νομός για τους ανιθαγενείς δεν έχει εκδοθεί από το 1975, με τον Νόμο 139, ο οποίος απλά υιοθέτησε τη Σύμβαση του 1954. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα δεν έχει προχωρήσει στην επικύρωση της Σύμβασης του 1961 παρά τις διεθνείς πιέσεις. Ο Νόμος 4375/2016 όρισε την Υπηρεσία Ασύλου αρμόδια για την προετοιμασία Προεδρικού Διατάγματος σχετικά με τη διαδικασία αναγνώρισης ανιθαγενών, το οποίο ωστόσο δεν έχει εκδοθεί ακόμη, συμπληρώνοντας πενταετία από την έκδοση του νόμου.

Η νομοθέτηση συγκεκριμένων διατάξεων είναι ιδιαίτερη σημαντική για την επίλυση του φαινομένου. Η λίστα των δικαιωμάτων της Σύμβασης του 1954 για τους ανιθαγενείς είναι σχεδόν ίδια με τα δικαιώματα για τους πρόσφυγες που περιέχει η Σύμβαση του 1951. Ωστόσο, οι ανιθαγενείς δεν μπορούν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, αφού δεν υπάρχει διαδικασία αναγνώρισης όπως για τους αιτούντες άσυλο. Έως και το 2016 η ΕΛΑΣ χορηγούσε άγρα ανιθαγενούς σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1954 κυρίως σε ανιθαγενείς από τη Θράκη και τα Δωδεκάνησα που έχασαν την ιθαγένεια εξαιτίας του Άρθρου 19 ΚΕΙ. Η διαδικασία αυτή έχει σταματήσει με το σκεπτικό ότι πλέον αρμόδια είναι η Υπηρεσία

Ασύλου σύμφωνα με τον Νόμο 4375/2016, η οποία όμως δεν έχει αναπτύξει ακόμη δράση τακτοποίησης ανιθαγενών παρὰ μόνο για τους ανιθαγενείς πρόσφυγες. Σύμφωνα με την Σύμβαση του 1954, τα κράτη θα πρέπει να ορίσουν διαδικασία αναγνώρισης ανιθαγενών και να καθορίσουν τον τρόπο χορήγησης νομιμοποιητικών εγγράφων. Η εν λόγω όμως Σύμβαση δεν περιέχει κυρώσεις σε περίπτωση μη τήρησης των διατάξεών της κι έτσι, παρόλο που η Ελλάδα έχει επικυρώσει τη Σύμβαση, η έλλειψη νομοθετήματος που να ορίζει τις γραφειοκρατικές λεπτομέρειες τακτοποίησης ανιθαγενών, την καθιστά πρακτικά ανεφάρμοστη.

Την τελευταία πενταετία ωστόσο το θέμα φαίνεται να ξαναβγαίνει στην επιφάνεια από τους αρμόδιους διεθνείς φορείς. Η Ύπατη Αρμοστεία, που έχει οριστεί αρμόδια και για την παρακολούθηση της πορείας εξέλιξης του φαινομένου, έχει εκδώσει ειδικό ένθετο σχετικά με την ανιθαγένεια¹⁵, στο πλαίσιο και της καμπάνιας Ibelong της UNHCR για την οριστική λύση του ζητήματος της ανιθαγένειας έως και το 2024.

Σε αυτό το πλαίσιο, δόθηκαν οδηγίες από τον Ειδικό Γραμματέα Ιθαγένειας για την απόκτηση ελληνικής ιθαγένειας από ομογενείς (ανιθαγενείς ή μη) εκ Τουρκίας με το υπ' αριθμ. Φ.130181/17760 από 24/07/2018 έγγραφο προς τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις της Χώρας/Διευθύνσεις Αστικής Κατάστασης και Κοινωνικών Υποθέσεων. Με το εν λόγω έγγραφο προσπάθησε το κράτος να τακτοποιήσει τους ομογενείς από Κων/πολη, Ίμβρο και Τένεδο.

Ξεχωριστή αναφορά πρέπει να γίνει στην παρέμβαση της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου για την παροχή νομικής βοήθειας σε ανιθαγενείς μέσω του υπ' αριθμ. 11159/2017 εγγράφου της προς τον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, μέσω του οποίου τόνιζε ότι και οι ανιθαγενείς δικαιούνται δωρεάν νομική βοήθεια σύμφωνα με τον Νόμο 3226/2004. Το πρόβλημα προέκυψε, ως ανέφερε, με τους ανιθαγενείς Ρομά που είναι αναλφάβητοι και δεν έχουν την οικονομική άνεση να πληρώσουν δικηγόρο. Ιδιαίτερη μνεία έκανε στην περίπτωση που οι Ρομά δεν μπορούν να παραλάβουν τα τέκνα τους από τα μαιευτήρια λόγω αδυναμίας προσκόμισης εγγράφων ταυτότητας. Προτρέπει δε τους Ειρηνοδίκες να μην απορρίπτουν τα αιτήματα των Ρομά αν δεν έχουν τα προαπαιτούμενα έγγραφα απόδειξης οικονομικής κατάστασης. Το έγγραφο αυτό ήταν ένα βήμα για να ξεπεραστούν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά στην προσπάθεια απόκτησης ιθαγένειας.

Μία σημαντική εξέλιξη στο θέμα των ανιθαγενών Ρομά ήταν και ο Νόμος 4604/2019 που έδινε ιθαγένεια σε Ρομά με μακρά παρουσία στην Ελλάδα, αλλά οι διατάξεις του καταργήθηκαν με το Άρθρο 40 του Νόμου 4674/2020 με το αιτιολογικό ότι δεν είχαν ανταπόκριση.¹⁶

Σε ένα άλλο παράδειγμα, για τους ομογενείς από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ που έχουν λάβει οικονομικές ενισχύσεις στα πλαίσια του προγράμματος στεγαστικής αποκατάστασης του Άρθρου 3 του Νόμου 2790/2000 (πρόκειται για τα επονομαζόμενα «ποντιακά δάνεια») και είχαν αποκτήσει ελληνική

¹⁵ https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2019/07/UNHCR_leaflet_PROTECTING_STATELESS_PERSONS_GR.pdf

¹⁶ Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Νόμου 4674/2020

ιθαγένεια σύμφωνα με τον Νόμο 2130/93 ή τον Νόμο 2790/00, η οποία εν συνεχεία ανακλήθηκε έως την 22-12-2017, δόθηκε δυνατότητα τακτοποίησης εκ νέου με το Άρθρο 46 του Νόμου 4508/2017. Δεν απαιτούνταν άδεια παραμονής στην Ελλάδα και μπορούσαν να υποβάλλουν αίτηση με το διαβατήριο που κατείχαν έστω και αν έχει λήξει. Η διάταξη αυτή τελικά καταργήθηκε με το Άρθρο 39 του Νόμου 4604/2019. Στην ουσία πλέον οι παλιννοστούντες παραπέμπονται στη διαδικασία περί πολιτογράφησης ομογενών του Άρθρου 10 του Κώδικα Ιθαγένειας (ισχύει για όλους τους ομογενείς, όχι μόνο για αυτούς της πρώην ΕΣΣΔ), γεγονός που απαιτεί και νόμιμη διαμονή στην Ελλάδα, κάτι όμως που δεν μπορούν να αποδείξουν αυτοί που στερούνται ιθαγένειας.

Παρά τις ανωτέρω προσπάθειες, παρατηρείται ότι οι δημόσιες και δημοτικές αρχές (αστυνομία, λιμενικό, υπηρεσίες ασύλου, δημοτικές αρχές κτλ.), αλλά και λοιποί αρμόδιοι φορείς δεν γνωρίζουν τις υπάρχουσες νομικές εγγυήσεις ή ακόμα και αν τις γνωρίζουν δεν τις εφαρμόζουν σωστά. Λαθεμένοι χειρισμοί και αδυναμία εξυπηρέτησής των ανιθαγενών είναι συχνά φαινόμενα. Το θέμα παραμένει σχετικά άγνωστο και στο ευρύ κοινό με αποτέλεσμα την έλλειψη κοινωνικής ευαισθητοποίησης απέναντι στην εν λόγω κατηγορία πολιτών και την συνακόλουθα έλλειψη κοινωνικής πίεσης, που θα συνέβαλλε στην επίλυσή του.

Δεν πρέπει ωστόσο να παραλειφθούν οι ακόλουθες περιπτώσεις που δίδουν τη δυνατότητα νομιμοποίησης ανιθαγενών, τηρουμένων πάντα κάποιων προϋποθέσεων:

- i. Απόκτηση ελληνικής ιθαγένειας μέσω του Άρθρου 1 του ΚΕΙ που ορίζει ότι ο αγνώστου ιθαγένειας μπορεί να αποκτήσει ελληνική υπηκοότητα, ή μέσω της διαδικασίας πολιτογράφησης αν ο ανιθαγενής καταφέρει να αποκτήσει άδεια παραμονής.
- ii. Απόκτηση άδειας παραμονής κατηγορίας στερούμενου διαβατηρίου: αυτό προβλέπεται μόνο για υπηκόους τρίτων χωρών σύμφωνα με τον Κώδικα Μετανάστευσης (Άρθρο 134 του Νόμου 4251/2014) και για αυτούς που δεν κατέχουν διαβατήριο ή άλλο έγγραφο και είναι αντικειμενικά αδύνατο να εφοδιαστούν με αυτό προσωρινά ή μόνιμα. Μέσω αυτής της διαδικασίας, παρότι δεν αναγνωρίζεται κάποιος ως ανιθαγενής, του δίνεται η δυνατότητα να εφοδιαστεί με την εν λόγω άδεια. Ωστόσο, είναι αναγκαία η προσκόμιση εγγράφων δημόσιας αρχής, ελληνικής ή της χώρας προέλευσης του πολίτη τρίτης χώρας, από τα οποία να αντλούνται τα στοιχεία ταυτότητάς του (πιστοποιητικά γέννησης και οικογενειακής κατάστασης, ταυτότητα, κτλ.), γεγονός δύσκολο για τους περισσότερους ανιθαγενείς. Όμως, στην εγκύκλιο 2/16-07-2018¹⁷ αναφέρεται η περίπτωση «οιονεί ανιθαγενή» που έχει διακόψει δηλαδή κάθε δεσμό με τη χώρα καταγωγής του, καθώς και η περίπτωση πολίτη που απώλεσε την ελληνική ιθαγένεια συνεπεία έκδοσης απόφασης ανάκλησης και δεν μπορεί να ανακτήσει άλλη ιθαγένεια, ως περιπτώσεις που πρέπει να αναγνωριστούν ως

¹⁷ https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/05/%CE%952_2018.pdf

πολιτών στερούμενων διαβατηρίου. Περαιτέρω, σημειώνεται ότι η Επιτροπή¹⁸ θα πρέπει να γνωμοδοτεί θετικά σε κάθε περίπτωση που διαφαίνεται ότι «ο ενδιαφερόμενος εν τοις πράγμασι στερείται ιθαγένειας ή έχει απωλέσει την ιθαγένεια καταγωγής του», προσπαθώντας έτσι να υπερκεραστεί το πρόβλημα προσκόμισης αποδεικτικών εγγράφων.

- iii. Χορήγηση διεθνούς προστασίας για τους ανιθαγενείς πρόσφυγες. Έπειτα από τρία χρόνια, μπορούν να αιτηθούν και ιθαγένεια με ευνοϊκότερες προϋποθέσεις.
- iv. Απόκτηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικό λόγο ή λόγω γέννησης και φοίτησης στην Ελλάδα για τους δεύτερης γενιάς μετανάστες.

Οι ανωτέρω περιπτώσεις προσφέρουν τη δυνατότητα τακτοποίησης των ανιθαγενών στην Ελλάδα αλλά σε καμία περίπτωση δεν παρέχουν όλα τα δικαιώματα που πρέπει να έχει ένας ανιθαγενής σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1954.

Συμπεράσματα

Η επικράτηση της κυριαρχικής αρμοδιότητας των κρατών σε θέματα ιθαγένειας δίνει σημαντικό πλεονέκτημα στην πλευρά του κράτους για τη διαμόρφωση της αντίστοιχης νομοθεσίας. Ωστόσο, η ανάγκη ενσωμάτωσης των ξένων στην ελληνική κοινωνία και οι νομολογικές εξελίξεις σε διεθνές, περιφερειακό και ενωσιακό επίπεδο οδήγησαν σε αλλαγή πολιτικής πλεύσης και τα κράτη δεν μπορούν πλέον με αποκλειστικό τρόπο να αποφασίζουν για την παραχώρηση ή μη ιθαγένειας. Έτσι και στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρήθηκαν τέτοιες αλλαγές, όπως προαναφέραμε με την κατάργηση του Άρθρου 19 και τη θέσπιση νομοθέτηση ειδικών νόμων για Ρομά και ομογενείς από πρώην ΕΣΣΔ. Εντούτοις, η ανιθαγένεια παραμένει ένα υποβαθμισμένο θέμα. Φαίνεται ότι η Ελλάδα προσπάθησε να απαντήσει στο πρόβλημα με μαζικές χορηγήσεις ιθαγένειας/πολιτογραφήσεις (Ρομά και ομογενών ΕΣΣΔ), χωρίς όμως αξιόπιστα στοιχεία και επίσημες εκθέσεις. Η οικονομική κρίση, η ξενοφοβία και οι μεταναστευτικές ροές αποτέλεσαν επίσης ανασταλτικούς παράγοντες επίλυσης του ζητήματος αν και οι έρευνες έχουν δείξει ότι η ενσωμάτωση όλων των πολιτών προάγει την ευημερία της κοινωνίας (Hainmueller, Hangartner & Pietrantonio 2017). Η νοοτροπία που επικρατεί είναι η ενίσχυση της εθνικής ομοιογένειας και του *jus sanguinis*, ενάντια στην μοντέρνα μορφή ιθαγένειας που βασίζεται στο δίκαιο του εδάφους (*jus soli*) (Aarbakke 2000).

Υπό το ως άνω πλαίσιο, η λύση στο πρόβλημα της ανιθαγένειας με την παροχή ιθαγένειας στους ανιθαγενείς δεν διαφαίνεται εφικτή και αποδεκτή από την ελληνική κοινωνία ενώ η θέσπιση μιας διαδικασίας αναγνώρισής τους με την παροχή άδειας διαμονής μοιάζει να είναι η πιο προσιτή λύση και ιδιαίτερα σημαντική για την πρόληψη και τη μείωση της ανιθαγένειας.

¹⁸ Σύμφωνα με την παρ. 2 του Άρθρου 134 του Νόμου 4251/14, μια Ειδική Τριμελής Επιτροπή είναι αρμόδια για την διερεύνηση της υπαρχής προσωρινής ή μόνιμης αδυναμίας κτήσης διαβατηρίου πολιτών τρίτων χωρών.

Δεν χωρεί αμφιβολίες, τέλος, ότι η επίλυσή του προβλήματος εξαρτάται και από την πίεση της διεθνούς κοινότητας. Επί του παρόντος, μόνο η Υπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες δραστηριοποιείται στο ζήτημα αυτό στην Ελλάδα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρό το γεγονός ότι έχει επισημάνει την ανάγκη επίλυσης του ζητήματος της ανιθαγένειας, δεν έχει εκδώσει Κανονισμό ή Οδηγία αποκλειστικά για το θέμα αυτό, όπως έχει πράξει για το μεταναστευτικό ζήτημα. Από την άλλη, η Σύμβαση για την Ανιθαγένεια του 1954 δεν ανταποκρίνεται πλέον στην σύγχρονη εποχή με αποτέλεσμα να χρειάζεται αναθεώρηση με δεσμευτική ισχύ για όλα τα κράτη.

Καμία αναγνώριση όμως δεν σημαίνει αυτόματα και καλύτερη ζωή για τους ανιθαγενείς. Ακόμα και αν αποκτήσουν ιθαγένεια, θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δικαιώματα και κοινωνική αποδοχή. Το να είναι κάποιος νόμιμος πολίτης δεν σημαίνει ότι τον βγάζει από το κοινωνικό περιθώριο (Sköld 2019). Γι' αυτό και η ανιθαγένεια θα πρέπει να αντιμετωπιστεί σαν ένα δομικό πρόβλημα και όχι ως ένα σύμπτωμα που πρέπει να θεραπευτεί με μία νομική λύση.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Aarbacke, V. (2000) *The Muslim Minority of Greek Thrace*. PhD Thesis. Bergen University. Available at: https://www.academia.edu/29465397/THE_MUSLIM_MINORITY_OF_GREEK_THRACE
- Hayden, P. (2008) "From Exclusion to Containment: Arendt, Sovereign Power and Statelessness", *Societies Without Borders*, 3 (2), pp. 248–269.
- Kostopoulos, T. (2003) "Counting the Other: Official Census and Classified Statistics in Greece 1830-2001", *Jahrbucher fur Geschichte und Kultur Sudosteuropas*, 5, pp. 55-78.
- Sköld, N. (2019) "Mapping a Sociology of Statelessness", *Tilburg Law Review*, 24 (2) [online]. Available at: <https://tilburglawreview.com/articles/10.5334/tlrl.155/> (Accessed: 11 July 2022).
- Tsitselikis K. (2005) "Dual Citizenship in the Light of International Law" in Schröter, Y.M., Mengelkamp, C., Jäger, S.R. (eds.) *Doppelte Staatsbürgerschaft: eine gesellschaftlicher Diskurs über Mehrstaatigkeit*. Landau: Empirische Pädagogik, pp. 360-376.
- UN Ad Hoc Committee on Refugees and Stateless Persons (1949) *A Study of Statelessness, United Nations, August 1949, Lake Success-New York, 1 August 1949, E/1112; E/1112/Add.1*. Available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae68c2d0.html> (Accessed: 11 July 2022).
- Voutira, E. (2004) "Ethnic Greeks from the Former Soviet Union as 'Privileged Return Migrants'", *Espace populations sociétés*, 2004 (3), pp. 533-544.
- Voutira, E. (2006) "Post-soviet Diaspora Politics: The Case of the Soviet Greeks", *Journal of Modern Greeks Studies*, 24 (2), pp. 379-414.

Ελληνική

- Αθανασίου, Α., Τσιμούρης, Γ. (2013) «Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140, σ. 3-37. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.12681/grsr.54> (Πρόσβαση: 11 Ιουλίου 2022).
- Βόγλη, Ε. (2007) *Έλληνες το γένος : η ιθαγένεια και η ταυτότητα στο εθνικό κράτος των Ελλήνων (1821-1844)*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Μπαστουνάς, Γ. (2019) «Η θετικιστική θεωρία για το κράτος. Ο ορισμός του Jellinek και τα προβλήματά του», *Ένθα*, 1(12), σ. 37-44.
- Παπασιώπη, Ζ. (1999) *Δίκαιο ιθαγένειας: γενικές αρχές του δικ. ιθαγένειας, ελληνικό δίκαιο ιθαγένειας, κείμενα*. 3^η έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Τάκης, Α. (2012α) *Το «δικαίωμα» στην Ιθαγένεια και η εξουσία του δημοκρατικού νομοθέτη στην πολιτογράφηση*. Διαθέσιμο στο: <https://www.constitutionalism.gr/2303-to-dikaiwma-stin-itageneia-kai-i-exoysia-toy-dimok/> (Πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020).
- Τάκης, Α. (2012β) «Ξένοι για πάντα: Κυριαρχία, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη» στο Κουζέλης, Γ., Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.) *Ιδιότητα του πολίτη, πολιτικός λόγος, ιστορία και κανόνες σε συγκριτικές προοπτικές*, Αθήνα: Πατάκη, σ. 112-133.
- Λυμπεράτος, Μ. (2016) *Η Ευρώπη: Μια ήπειρος της προσφυγιάς*. Διαθέσιμο στο : <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-eyropi-mia-ipeiros-tis-prosfygias> (Πρόσβαση : 11 Ιουλίου 2022).
- Τσολάκου, Ε. (2011) *Η ελληνική ιθαγένεια μεταξύ εθνικής ενσωμάτωσης και πολιτικής ένταξης*. Διαθέσιμο στο: <https://www.constitutionalism.gr/2012-i-elliniki-itageneia-metaxy-etnikis-enswmatwsis-ka/> (Πρόσβαση: 11 Ιουλίου 2022).
- Χορτάτος, Κ. (1961) *Το δίκαιο της ανιθαγένειας*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Χριστόπουλος, Δ. (2012) *Ποιος είναι Έλληνας πολίτης*. Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα.

Ιστοσελίδες

- <https://statelessjourneys.org/resources/statelessness-and-refugees-in-greece/>
- <https://www.ypes.gr/wp-content/uploads/2019/04/eggr31289-23042019.pdf>
- https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2019/07/UNHCR_leaflet_PROTECTING_STATELESS_PERSONS_GR.pdf
- https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/05/%CE%952_2018.pdf